

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПРОЦЕСИТЕ НА КОНВЕРГЕНЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В ПЕРИОДА 2014 -2023г.

Д-р Даниела Тинкова Маринова, daniela.marinowaaa@gmail.com

Резюме: Изследване на конвергенцията спрямо социалното и икономическото развитие на държавите-членки в дадено интеграционно обединение намира отражение в редица изследвания още от началото на 90-те години на XX век. Важността на тези процеси и ролята, която играят за задълбочаване на процесите на интеграция е осъзната от Европейския съюз. Въз основа на това успоредно с развитието на общ пазар и европейски икономически и паричен съюз (ЕИПС), Общността провежда политика на сближаване като инструмент за подобряване на икономическото и социалното благосъстояние на по-слабо развитите страни-членки и постигане на определена конвергенция между държавите-членки на ЕС. През последното десетилетие ЕС е подложен на редица дестабилизационни процеси идващи от вътрешната и външната международна среда. Това обуславя разглеждането на развитието на процесите на конвергенция и възможността от протичане на процеси на дивергенция между държавите-членки на ЕС в периода от 2014г. до 2023г.

Ключови думи: Европейски съюз, конвергенция, дивергенция, теории за икономически растеж, сигма конвергенция

JEL: F02

DOI: <https://doi.org/10.58861/tae.di.2025.2.02>

RESEARCH OF CONVERGENCE PROCESSES IN THE EUROPEAN UNION IN THE PERIOD 2014 -2023

Daniela Tinkova Marinova, daniela.marinowaaa@gmail.com

Abstract: The study of convergence in relation to the social and economic development of the member states in a given integration union has been reflected in a number of studies since the early 1990s. The importance of these processes and the role they play in deepening the integration processes has been recognized by the European Union. On this basis, in parallel with the development of the common market and the European economic and monetary union (EEMU), the Community pursues a cohesion policy as an instrument for improving the economic and social well-being of the less developed Member States and achieving a certain convergence between the EU Member States. Over the past decade, the EU has been subjected to a number of destabilizing processes coming from the internal and external international environment. This necessitates the consideration of the development of convergence processes and the possibility of divergence processes occurring between EU Member States in the period 2014 to 2023.

Key words: European Union, convergence, divergence, economic growth theories, sigma convergence

JEL: F02

DOI: <https://doi.org/10.58861/tae.di.2025.2.02>

Въведение

Въпросът за протичането на процеса на конвергенция и намаляването на различията между страните-членки в ЕС привлича вниманието на редица икономисти още от самото му създаване. Особен тласък в анализа на протичащите процеси на сближаване има през XXI век, когато за период по-малък от 10 години към ЕС се присъединяват общо 13 държави, които значително се различават от по-старите страни-членки на ЕС по степен на икономическо, политическо и социално развитие. Успоредно с това през последното десетилетие ЕС е подложен на редица външни и вътрешни дестабилизационни фактори, в резултат на възникналата турбулентност в международното икономическо и политическо пространство. Конвергенцията в ЕС има важна роля за интеграционните процеси, защото „икономическата интеграция се развива толкова по-успешно, колкото по-високо и по-близко е равнището на икономическо и социалното развитие на страните партньори“ (Маринов, Савов, Маринов, Хаджиниколов, Кръстев, & Славова, 2004).

До каква степен ЕС и държавите-членки са успели да постигнат конвергенция помежду си или напротив, се развиват процеси на дивергенция през последното десетилетие?

Целта на статията е да се изследват процесите на конвергенция и дивергенция в Европейския съюз и причините, които оказват влияние на тяхното развитие.

Обект на изследването са процесите на конвергенция между държавите-членки на ЕС за периода от 2014г. до 2023г.

Предмет на изследването е степента на сближаване между държавите-членки на ЕС спрямо сигма конвергенцията.

Изследователската теза, която се защитава е, че в ЕС се наблюдава частична конвергенция. В същото време бавните темпове на растеж и негативното влияние на външни фактори допринасят за развитието и на процеси на дивергенция.

1. Взаимовръзка на процесите на интеграция с процеса на конвергенция и дивергенция

Съществуват редица аргументи в подкрепа на възможността процесите на интеграция сами по себе си да генерират както конвергенция, така и дивергенция между страните-членки на регионалното интеграционно обединение. Конвергенцията се разглежда като намаляването на икономическото и социалното неравенство между страните(регионите) (Martin, S., Sanz, I., 2001). Респективно дивергенцията буквално означава засилване на различията в нивото на социално-икономическо развитие между страните (Райзберг, Лозовский, & Стародубцев, 2011). Основите за разбирането на двата

процеса могат да бъдат открити в две основни групи теории: на икономическия растеж и на търговията.

Привържениците на виждането, че интеграцията може да генерира конвергенция между държавите-членки в дадено регионално интеграционно обединение са базирани на две основни групи икономически теории – теориите за търговията и теориите за неокласически икономически растеж.

В неокласическия модел на растеж, Солоу (1956 г.) приема, че първоначално производителността зависи от два основни променливи ендогенни фактора – капитал (капиталообразуване) и труд (обща заетост; наличното предлагане на труд), които оказват влияние върху ръста на БВП, а оттам като цяло на икономическия растеж в една краткосрочна перспектива. Впоследствие, в труда си от 1957г., той извежда и т. нар. „остатък на Солоу“, който основно представлява техническия прогрес, попадащ извън вложения в капитала и труда (общата факторна производителност). Чрез него се обяснява онази част от икономическия растеж, която не се дължи на увеличаването на горепосочените два фактора (Solow, 1957).

Р. Солоу предполага, че с времето ще се наблюдава понижена възвръщаемост на капитала, т.е. колкото повече натрупан капитал има дадена страна, толкова по-малко той ще генерира положителен ефект върху икономиката ѝ. Неокласическият модел на растежа на Солоу предвижда държавите с по-малък капитал да генерират повече ползи от увеличаването на инвестициите и се очаква по-малките икономики да растат по-бързо в сравнение с по-богатите от тях (Solow, 1956). На базата на това се очаква с течение на времето разликата в икономическите доходи между бедните и богатите страни (региони) да намалее и съответно да се стигне до конвергенция между страните (Barro & Sala-i-Marti, 1992). Интеграцията, съпроводена с либерализация на пазара и мобилност на факторите труд и капитал, се очаква да допринесе за увеличаване на конвергенцията на доходите на страните-членки (регионите), което се потвърждава от изследванията на процесите, протичащи в отделните щати в САЩ (Barro & Sala-i-Marti, 1992), (Kim, 1998), Азия (Felipe, 1999), (Ismail, 2008), и макар и в по-малка степен в регионите на Африка (Hammouda, Karingi, Njuguna, & Jallab, 2007).

В основата на теориите за търговия, разглеждащи влиянието на интеграционните процеси върху конвергенцията между страните, стои класическата концепция на Хекшер и Олин. На базата на изведените от авторите виждания, Самюелсън доразвива идеята, че интензивната търговия между дадени държави при хомогенни технологии и предпочитания, както и възможността на регионите (страните) да произвеждат всички продукти, може да доведе до изравняване на цените на стоките и услугите, а оттам и на цените на факторите, вложени в производството им (Samuelson, 1948). В резултат на това и на либерализацията на търговията (въз основа на интеграционните процеси), се очаква да бъдат генерирани същите резултати, свързани с изравняване на производствените фактори, а това изравняване може да бъде разглеждано като катализатор за сближаване на доходите между страните в регионално интеграционно обединение (Zhang, 2006). Тази теза намира емпирично доказателство в трудовете на редица автори: Халиуел и Чанг (1990), Бен-Давид (1993), Сач и Уернер (1995), Бен-Давид и Лоуи (1998), Бен-Давид и Кимхи (2000), Джанг (2001), Лейн (2001) и др. Те наблюдават икономическия растеж на страните-членки на различни регионални интеграционни обединения

и обема на търговията между тях. Изследователите установяват тясна връзка между либерализацията на търговията между страните-членки, увеличените търговски потоци и протичащия процес на конвергенция на доходите.

По-съвременните теоретични подходи не предвиждат вече само сближаване на доходите на страните-членки като единствен възможен резултат. Основните групи теории разглеждащи възможността от дивергенция са: ендогенните теории за икономическия растеж и новата икономическа география.

Възникналата в края на XX век теория за нова икономическа география обяснява неравномерното разпределение на икономическото благосъстояние между страните. Според нея две са определящите сили, допринасящи за агломерацията в пространството – търсенето и разходите (Ghosh & Faber, 2010). Тази теория е доразвита от Пол Кругман, според когото либерализацията на търговията и намалените транспортни разходи (в определена степен) ще доведат до съсредоточаването на работна сила и производства в пазари с по-голямо търсене, от които те могат да извлекат и икономии от мащаба. Това от своя страна ще доведе до „положителна обратна връзка“ - производството ще се концентрира там, където има голям пазар, и съответно пазарът ще бъде голям там, където е концентрирано производството (Krugman, 1991). Ще се наблюдава и т. нар. „ефект на вътрешния пазар“, при който нивото на заплатите на по-големия пазар ще бъде по-високо (Krugman, 1980), а това ще привлече и нови работници да мигрират към него. С други думи, тази концентрация – на производство и работници, ще доведе до дивергенция между районите (страните). Като основен катализатор за това може да бъде разглеждан процесът на интеграция, съпроводен с либерализацията на пазара – свободното придвижване на хора, стоки, услуги, капитал (Sánchez-Reaza & Rodríguez-Pose, 2002), (Madariaga, Montout, & Olli, 2004), (Zhang, 2006), (Ghosh & Faber, 2010).

Други двама автори – Мартин и Отавиано (1996, 1999), извеждат зависимостта, в която НИРД ще се съсредоточи на място, където има повече фирми, произвеждащи различни стоки. Това пренасочване е продиктувано от целта да се намалят транзакционните разходи, водещо до по-ниска цена при създаването на иновация (Martin & Ottaviano, 1996). По този начин дейността по НИРД ще се съсредоточи на места с по-голяма първоначална наличност на капитал и по-голям брой на фирмите, а в резултат на интеграцията все повече НИРД фирми ще се позиционират на пазарите, където се съсредоточава иновационната активност (Martin & Ottaviano, 1999).

Не само преместването на човешкия капитал и технологичния напредък самостоятелно могат да доведат до дивергенция. „Новата икономическа география се занимава преди всичко с местоположението на икономическата дейност, агломерациите и специализацията, отколкото с икономическия растеж сам по себе си“ (Петракос & Арванитидис, 2008). Последици от тези действия за страните може да тълкуваме с помощта на възникналите по-рано през 80-те години на XX век ендогенни теории на икономическия растеж. Тяхното виждане се съсредоточава върху разбирането, че въвеждането на нови фактори на натрупване на познания, иновации и други подобни ще индуцират самоподдържащ се икономически растеж, и за сметка на неокласическите теории се предвижда постоянно ниво или ръст на капитала, които играят централна роля в икономическия растеж (Romer & Mankiw, 1992). Към изведените чрез неокласическата теория фактори на производството, оказващи влияние на икономическия растеж, а именно труд и капитал (инвестиции), те

добавят и други два фактора – човешкия капитал и технологичното развитие. Трябва да се отбележи, че в неокласическата теория научно-техническият напредък първоначално е разглеждан като външен/екзогенен фактор, а впоследствие той се обособява като отделен ендогенен фактор, оказващ влияние върху растежа на страните (Пиримова, 2001).

В този случай, ако икономиките са хетерогенни и разполагат с различни фундаментални условия, всяка от тях притежава своя собствена траектория на равновесно положение и така всяка расте толкова по-бързо, колкото по-далеч се намира от своето стационарно състояние (Глуценко, 2012). Следователно конвергенцията не е автоматична, а зависи от определени фактори, по които държавите се разграничават: норма на спестяване, норма на амортизация, темп на растеж на населението, технологичен напредък, правителствена политика и др. (Кирилова, 2012). За дивергенцията между страните допринася не само първоначалната факторна осигуреност, но и факторите, които извеждат ендогенните икономически теории.

В трудовете си „Нарастваща възвръщаемост и дългосрочен растеж“ от 1986г. и „Ендогенна технологична промяна“ от 1990 г. П. Роумър разглежда знанието като продукт на технологичното развитие, което е част от самия капитал (физически) и оказва влияние на производителността. В дългосрочен план икономическият растеж ще се генерира именно с помощта на натрупаните знания, което ще доведе до повишаване на печалбата, като технологичното развитие (НИРД) се оказва водещо условие за постигането на тази цел (Romer, 1986). Това в изведения от него модел е целенасочена дейност на хората в резултат от съществуващите пазарни стимули. Другият важен извод, до който достига П. Роумър, е, че „икономиките с по-голяма наличност на човешки капитал ще изпитат по-голям растеж“ (Romer, 1990).

Близко до това е и разбирането на Лукас (1988), който също разглежда човешкия капитал (като ниво на общи умения за производството) като част от самия физически капитал. Човешкият капитал разпределя своето време в две основни направления, оказващи въздействие върху производството (към дадения момент или в бъдещ такъв) – чрез включването му в производството или чрез натрупването на човешки капитал. Второто има основно следните измерения – училищното образование и обучение в практиката. Изводът, до който Р. Лукас стига, е, че увеличаването на човешкия капитал води до увеличаване на производството, което генерира растеж на икономиката (Lucas, 1988).

Хелпман и Гросман (1990) разглеждат както П. Роумър технологията в пряка взаимозависимост със знанието, което е част от самия физически капитал. Натрупването на знание според автора става чрез иновации (патенти) чрез целенасочено инвестиране в изследователска дейност на икономическите агенти, като в резултат на премахването на търговските бариери знанията могат да бъдат придобити в резултат на достъпа на хората до научния и техническия напредък на други страни. В резултат на това авторите предполагат, че ефектите ще се увеличават с увеличаването на взаимната търговия между икономическите агенти, но генерираната печалба и икономическият растеж в този вариант могат да бъдат уловени само в една краткосрочна перспектива. Дългосрочният растеж според Хелпман и Гросман е детерминиран от технологиите (Grossman & Helpman, 1990).

Едно от значителните постижения за разкриването на ендогенната роля на технологичния прогрес за генериране на икономически растеж има разработката на Агион и Ховит (1992). Те предлагат модел основан на идеята, изведена от Шумпетер за процес на „съзидателно разрушаване“. В основата на изследването им стоят иновациите като фактор за подобряване на качеството на продукцията (Aghion & Howitt, 1992). Въвеждането на иновации води до остаряване на съществуващите към дадения момент технологии, т. е. създадените по-качествени продукти правят морално остарели предходните стоки. Вследствие на това икономическият растеж генерира както ползи за едни, така и загуби за други.

През 1993 г. П. Роумър, Г. Манкю и Д. Уайл извеждат емпирично изследване и допълват изведения от Р. Солоу модел на икономически растеж, добавяйки към него като отделен ендогенен и равностоеен на другите фактори човешкия капитал, разграничавайки го ясно от капитала като цяло. Запазва се разбирането, че технологичният напредък е екзогенен фактор на растеж. Авторите извеждат следната зависимост: „колкото по-далеч отива дадена страна в икономическото си развитие, толкова по-голяма роля за ръста на икономиката играе качеството и нивото на развитие на човешкия капитал“ (Михайлович, 2015). Те утвърждават възможността държавата да оказва влияние чрез насочване на инвестиции в сферата на образованието и научните разработки, за да бъдат акумулирани нови знания.

В обобщение може да се посочи, че в резултат на новите теории на икономически растеж при сравнително нехомогенна интеграция се предполага до голяма степен да не се наблюдава протичането на процеси на конвергенция (сближаване) спрямо социалното и икономическото развитие на страните-членки, а дори протичането на процеси на дивергенция.

Следователно наднационална политика може да допринесе за дългосрочния икономически растеж чрез икономически стимули за натрупване на различни форми на капитал (физически, включително вложеното знание и опит) и чрез насърчаване на технологичните (Martin, S., Sanz, I., 2001). Следвайки логиката, постигането на тази конвергенция ще способства за задълбочаване на процесите на интеграция в дадено регионално интеграционно обединение и преминаването му на по-висок етап в неговото развитие. Всичко това обуславя важността от разглеждането на политиките, които ЕС води за стимулирането на процесите на сближаване в икономическото и социалното развитие на държавите-членки и дали те са успели да генерират процеси на конвергенция.

2. Измерения на политика на конвергенция в Европейския съюз

За своята над 60-годишна история Европейският съюз се е установил като една от най-развитите форми на интеграция в съвременния свят. Тази общност е преживяла редица трудности през годините, които въпреки това не успяват да спрат движението ѝ напред към „тесен Съюз между народите“ (Treaty of European Union, 1992). Постепенно съвременният ЕС успява да премине през почти всички степени на интеграция, които теориите до днес познават – от преференциално съглашение до трансформирането му през 1999 г. в икономически и монетарен съюз (Евронзоната).

В него към 2025 г. членуват общо 27 държави. Процесът на разширяването на ЕС с нови държави се осъществява на няколко етапа, като най-интензивен в

тази насока е периодът обхващащ ХХІ век, през който към Съюза се присъединяват общо 13 нови страни-членки и той става сравнително хетерогенно интеграционно обединение.

И докато изграждането на Общ пазар и ЕИПС са сравнително позната част от европейските интеграционни процеси, все по-често започна да се говори за развиващата се успоредно с тях в ЕС целенасочена политика, свързана с идеята за подобряване на икономическото и социалното благосъстояние на по-слабо развитите страни-членки и постигане на определена конвергенция между държавите-членки на ЕС. Тя може да се разглежда като инструмент за подобряване на влиянието, което членството в общия пазар оказва на присъединилите се към Съюза държави, и подобряване на макроикономическата стабилност на ЕС като цяло.

Значението на тази политика е загатнато още във фундаменталните договори на ЕС. В Римския договор от 1957 г. за създаването на ЕИО се посочва: „С цел да се насърчи цялостното хармонично развитие, Общността разработва и осъществява свои инициативи, които водят до укрепването на неговото икономическо и социално сближаване“ (Treaty of Rome, 1957).

Именно „политиката на сближаване е „видимата ръка“ на пазара или както я нарича Жак Делор, тя е „съпътстваща политика“, която цели балансирано и устойчиво развитие, като подпомага икономическата интеграция в целия Европейски съюз изобщо.“ (Политика на сближаване на ЕС 1988-2008г.: Инвестиция в бъдещето на Европа, infoeuroparoma, 2008). Основни инструменти на политиката на сближаване през годините са европейските структурни и инвестиционни фондове. Те са пет на брой: Европейски фонд за регионално развитие (ЕФРР), Европейският социален фонд (ЕСФ), Европейският фонд за ориентиране и гарантиране на селското стопанство (ФЕОГА), Финансовият инструмент за ориентиране на рибарството (ФИОР) и Кохезионният фонд. За необходимостта от провежданата политика на сближаване и нейното значение за процеса на европейска интеграция може да се съди от факта, че през годините тя заема все по-голяма част от бюджета на ЕС (Farole, Storper, & Rodríguez-Pose, 2011, p. 1090) Бюджетът, отделен от ЕС за развитие на тази политика, нараства повече от пет пъти от едва 69 млрд. еку (1989 г.-1993 г.) до 392млрд. евро през настоящия период. Основните цели, които преследва създадената политика на сближаване могат да бъдат разгледани в Таблица 1.

Таблица 1

Приоритетни цели на политиката на сближаване

Програмен период	Приоритети
1989 г. - 1993 г.	1) Насърчаване на развитието и структурното приспособяване на регионите, чието развитие изостава. 2) Преобразуване на регионите, засегнати от промишления упадък. 3) Борба с дългосрочната безработица. 4) Подпомагане на професионалното интегриране на младите хора. 5) Ускоряване на приспособяването на селскостопанските региони.
1994 г. - 1999 г.	1) Подпомагане на развитието и структурното приспособяване на регионите, чието развитие изостава. 2) Борба с дългосрочната безработица, интегриране на младежите в работна среда, равни възможности за работа между половете. 3) Подпомагане на работниците към промишлените промени и към

	промените в производствената система. 4) Подпомагане на развитието на селските региони.
2000 г. - 2006 г.	1) Подпомагане на развитието и структурното приспособяване на регионите, чието развитие изостава. 2) Подпомагане на икономическото и социалното сближаване на области, подложени на структурни затруднения от този момент нататък. 3) Подпомагане на приспособяването и модернизирането на политиката и системите на образование, професионална квалификация и заетост.
2007 г. - 2013 г.	1) Сближаване – ускоряване на сближаването между най-слабо развитите държави-членки и региони с БВП на глава от населението по-малко от 75% от средното за ЕС. 2) Регионална конкурентоспособност и заетост. 3) Европейско териториално сътрудничество – помощ за трансгранично, международно и междурегионално сътрудничество и мрежи.
2014 г. - 2020 г.	1) Интелигентен растеж – обвързан с образованието, изследователската дейност и иновациите - дял на младото поколение на възраст 30-34г. със завършено висше образование от най-малко 40 % и инвестиции в научноизследователска и развойна дейност (НИРД) в размер на 3 % от БВП на ЕС; 2) Устойчив растеж – обусловен от нисковъглеродна икономика и конкурентоспособна промишленост. 3) Приобщаващ растеж – насочен към създаването на работни места и намаляване на бедността - заетост за 75 % от населението на възраст 20—64 години;
2021 г. - 2027г.	1) По-конкурентоспособна и умна Европа. 2) По-екологична/ зелена Европа, преход от нисковъглеродна към нулева въглеродна икономика. 3) По-свързана Европа чрез повишаване на мобилността. 4) По-социална и приобщаваща Европа. 5) Европа по-близо до гражданите чрез насърчаване на стабилно и интегрирано развитие на всички видове територии.

Източник: Регионите са важни, Политика на сближаване на ЕС 1988-2008г.: Инвестиция в бъдещето на Европа, info regio, бр.26, panorama и Европейска комисия: https://ec.europa.eu/regional_policy/bg/information/videos/new-eu-cohesion-policy-2021-2027

Както може да бъде видяно от таблицата, основните приоритети на политиката на сближаване за повече от 35 години на съществуването ѝ са: подпомагане развитието на изоставащите региони, увеличаването на инвестиции в НИРД, борба с безработицата, повишаване на образованието и квалификацията на работната ръка и други.

От всичко това става ясно, че за ЕС интеграционният процес е многопластов процес. Той обхваща освен изграждането на общ пазар между държавите, създаване на икономически и валутен съюз, и конвергенция на страните-членки по отношение на тяхното социално и икономическо развитие. Успешна ли е тя, най-вече във връзка с възникващите вътре и идващите отвън негативни влияния. В определена степен политиката, която води дадено интеграционно обединение, каквото е ЕС, влияние върху сближаването на държавите-членки може да бъде повлияно от различни вътрешни и външни фактори.

3. Фактори влияещи на стабилността в ЕС

Темата за процеса на конвергенция в ЕС придобива все по-голяма актуалност във връзка с настъпилите през последното десетилетие значителни

изменения. Въздействието върху Съюза на редица вътрешни и външни фактори водят до протичането на дестабилизационни процеси в ЕС.

В основата на всички вътрешни фактори, влияещи върху дестабилизацията на ЕС от самото му създаване, стои многообразието от държави, които във времето се присъединяват към него. Това може да бъде допълнено от съществуващите разлики в институционалната обвързаност, която имат отделните страни в Общността. Различията между останалите страни-членки на ЕС и Великобритания, свързани както с политическите, така и културните виждания намериха отражение в излизането на Великобритания от ЕС. Съюзът се лиши от една от държавите-членки лидери по икономическо развитие, която допринасяше с приблизително 12%¹ в бюджета на институциите на ЕС.

През последните години ЕС е изправен и пред нови политико-икономически и цивилизационни проблеми, идващи извън пределите на Съюза., свързани с разрасналата се европейска мигрантска криза. В резултат на нея през 2015г. към ЕС за убежище са се обърнали повече от 1,2 млн. души, идващи от Близкия изток и Северна Африка (Арбатова, 2022). Това е основа за зараждането в ЕС на политически, икономически и социокултурни проблеми. От политическа гледна точка Европейският съюз нямаше изградена достатъчно ясна обща стратегия за овладяване на тази толкова мащабна нелегална миграция, в резултат на което между държавите-членки възникнаха разногласия кой точно е правилният подход за справяне с нея (Д.Илиев, Д.Илиева, Д.Трифенова, 2017). От икономическа гледна точка, Мигрантската криза може да генерира последици за Съюза и държавите-членки както в краткосрочен аспект, така и в дългосрочен. В краткосрочен план, мигрантската вълна води до ръст на непланираните разходи. В дългосрочен план това може да доведе до изглаждането на демографските дисбаланси и увеличаването на трудоспособното население в ЕС. Не може да не бъде отчетен фактът, че по-голямата част от мигрантите са нискоквалифицирани. Това от своя страна ще генерира увеличаване на безработицата и нелегално работещите в приемащите държави-членки (Д.Трифенова, 2017). Сериозна особеност на протичащия мигрантски процес в ЕС е, че мигрантите се отличават от европейската култура и менталитет, което в значителна степен ще доведе до промени в етническия и религиозния облик на ЕС като цяло.

Негативен ефект върху ЕС оказва и възникналият през 2014г. геополитически конфликт между Украйна и Русия във връзка с анексирането на Крим, който през 2022г. ескалира във война между двете държави. От началото на зараждането на тези противоречия между горепосочените държави до днес ЕС налага последователно нови и нови мерки на Русия, като към момента са приети общо 15 пакета санкции². Всички те водят до негативни последици върху търговските потоци и инвестиции не само на Русия, но и върху голяма част от държавите-членки на ЕС. Пораждат се редица дискусии, свързани с енергийната сигурност на ЕС. Русия е основен доставчик на нефт и природен газ и един от водещите доставчици на твърди горива в Съюза. През 2014 г. експортът от Русия към ЕС на суров нефт се равнява на 29% от общия, като

¹ Източник европейската комисия, Definitive adoption (EU, Euratom) 2021/41 of amending budget No 8 of the European Union for the financial year 2020 източник: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021B0041>

² Данни Съвет на Европейския съюз: <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/sanctions-against-russia/>.

същият дял страната има във вноса на твърди горива, а най-голям дял заема в доставката на природен газ, който е съответно 37,5%³.

Предизвикателство пред развитието на Съюза е и разразилата се през 2020г. в Китай пандемия на Ковид-19, която впоследствие се разпространява и в целия свят, включително и в Европейския съюз. През март същата година с цел овладяване на заразата ЕС приема мерки за затваряне на външните граници, изолация и социално дистанциране на гражданите. Тези ограничения и „изключване“ на икономиката са предпоставка за ръст на безработицата и възможност за развитието на рецесии в европейските икономики (Smit, E., Nacer, E., Sikorski, A, Godard, C., Magdziarz, W. 2023).

Пандемията на Ковид-19 доведе до спад в търговията със стоки в ЕС за 2020г. спрямо 2019г., съответно при износа - 9,3%, а при вноса - 11.5%⁴. Спадът в търговията с услуги е значително по-голям за разглеждания период, съответно износьт намаля с 13,8%, а вносьт с 12.6%⁵. Най-засегнати от Ковид-19 в ЕС се оказаха секторите на туризма, транспорта и производствения, в частност производството на автомобили. Секторът на туризма е третият най-голям сектор в икономиката на ЕС, генериращ приблизително 10% от БВП, с около 12% заети в този бранш (Институт за икономически изследвания към БАН, 2020). Туристическият поток в ЕС през 2020г. спрямо предходната година намалява с приблизително 40%⁶. През 2020г. спрямо 2019г. брутната добавена стойност на туризма за ЕС е в размер на 388 милиарда евро, което е с 32% по-малко от регистрираната през 2019г.⁷ Тенденцията за спад в този сектор се запазва и през следващата година, като секторът регистрира 318 738 милиарда евро брутна добавена стойност.

Епидемичната обстановка и забавянето на икономиката в резултат на ограничителните мерки водят до драстичен спад в търсенето и предлагането на транспортни услуги на територията на ЕС, което води до спадове в сектора. Пътническият транспорт намалява с 27% за 2020г. спрямо 2019г., докато товарният транспорт е намалял само с 9% за същия период. (European Commission, Transport in the European Union: Current Trends and Issues, 2004)

Другият сектор, който отчита най-сериозен отрицателен тренд в своето развитие по време на Ковид-19, е производството на автомобили. Неговият спад се равнява на 23,5%⁸ за 2020г. спрямо 2019г. В резултат на намалялата покупателна способност на домакинствата и увеличеното ниво на несигурност, търсенето на дълготрайни стоки намалява. Хората са склонни да отложат покупката на автомобил. Това е допълнено от глобалният недостиг на

³ Данни Евростат: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Energy_production_and_imports/bg

⁴ Данни Евростат: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods

⁵ Данни Евростат:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/bop_its6_tot__custom_15798591/default/table?lang=en

⁶ Данни Евростат:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tin00174/default/table?lang=en&category=t_tour.t_tour_inda.t_tour_occ

⁷ Данни Евростат: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_satellite_accounts_on_Europe

⁸ Данни: International Organization of Motor Vehicle Manufacturers, <https://www.oica.net/category/production-statistics/2020-statistics/>

микрочипове и други компоненти свързани с производството на автомобили (Klein, K., Hoy, J., Machlica, G, 2021).

Всички тези фактори в различна степен са оказали влияние върху повечето държави-членки на ЕС. Довело ли е това до развитието на процеси на дивергенция спрямо икономическото и социалното развитие в Съюза или управляващите са успели да вземат адекватни мерки и в резултат на синергичните действия на всички държави-членки се наблюдава процес на конвергенция в ЕС?

4. Изследване на процесите на конвергенция в ЕС

Изследването на процесите на конвергенция между държавите-членки на ЕС ще обхване периода от 2014г. до 2023г. Както отбелязахме по-горе, голяма част от приоритетните направления на политиката на сближаване се припокриват с изведените от теорията на растежа фактори, оказващи влияние на конвергенцията между страните - човешкият капитал, знанието и технологичният напредък. Затова сме избрали следните показатели, чрез които да измерим степента на конвергенцията от теоретична гледна точка, така и напредъка, който въведената от ЕС политиката на сближаване регистрира: БВП на глава от населението по паритет на покупателна способност⁹, заети (% от населението на възраст 20-64г.), разходи за НИРД % от БВП и завършили висше образование (% от населението на възраст 30-34г.).

Подходящ подход за тази цел е σ сигма (конвергенцията, популяризирана от Баро и Сала-и-Марти (Barro & Sala-i-Marti, Convergence, 1992). Към дадения момент това е един от най-прецизните измерители, отчитащи различията между отделните страни. Изчисляването на сигма конвергенцията ще извършим с помощта на средноквадратично отклонение на даден параметър и промяната му във времето. Формулата, описваща сигма конвергенцията, има следния вид:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{n - 1}}$$

Където,

x_i

- е даден параметър за всяка от разглежданите страни;

$\bar{x}$

- е средната стойност на параметъра за цялата съвкупност

от единици (страни);

n

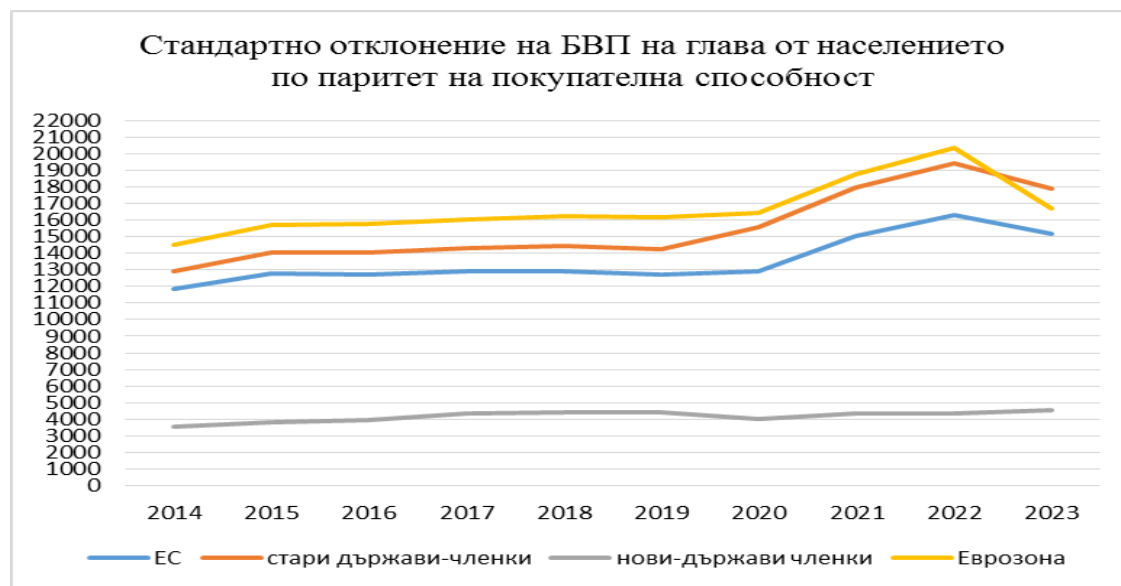
- е броят на разглежданите страни.

Тълкуването на резултатите от формулата е по следния начин - намаляването на дисперсията на дадени показатели, свързани с икономическия растеж на страните, се тълкува като увеличаване на конвергенцията между страните (Либман, 2006).

За по-задълбочен анализ на развитието на процесите на конвергенция в ЕС ще разгледаме четири групи държави-членки, както са го направили Джозеф Абрахам и Милан Воста: ЕС(всички държави-членки), Еврозоната, старите

⁹ Той е базисен за изследване на реалната конвергенция между държавите и един от основните индикатори при отчитането на степента на положително развитие на Кохезионната политика.

държави-членки на ЕС¹⁰ и новите държави-членки на ЕС (Abrahám, J., Vošta, M., 2022).

Фигура 1. Стандартно отклонение на БВП на глава от населението по паритет на покупателна способност

Източник: Eurostat:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_10_10/default/table?lang=en

Спрямо резултатите от Фигура 1 на направените изчисления на стандартното отклонение спрямо БВП на човек от населението в стандартите на покупателната способност можем да забележим, че ЕС в началния разглеждан момент през 2015г. спрямо 2014г. отчита засилване на различията между държавите. Това се дължи на бавния темп на икономическо възстановяване, който регистрират през тези две години Италия, Испания, Гърция и Португалия. Това са четирите държави, които бяха най-силно засегнати от глобалната финансова криза, която прерасна в европейска дългова криза. Успоредно за тази намаляваща конвергенция между държавите допринася и значителното увеличение, което регистрира Ирландия, при която паритета на покупателна способност на глава от населението за този период нараства с близо 40%.

През следващите години е отчетен един сравнително бавен темп на сближаване между държавите-членки на ЕС за периода от 2017г. до 2019г. Основно това се дължи на бързия растеж, който генерират новите държави-членки на ЕС. Още през 2017г. Малта успява да регистрира над средното ниво по показателя БВП на човек от населението в рамките на ЕС. Четири от другите държави-членки: Чехия, Литва, Словения и Кипър са в рамките на 90% от средноевропейското ниво по същия показател, а от 70 до 85% съответно е отчетено при Естония, Хърватия, Унгария, Латвия, Полша, Румъния и Словакия. Независимо от своя постоянен растеж на показателя България все още се намира на последно място в ЕС. Съответно това намира отражение в кривата на стандартното отклонение на БВП по паритет на покупателна способност, където почти през целия разглеждан период новите държави-членки регистрират.

¹⁰ Включва всички държави-членки преди мащабното разширяване на Съюза през 2004г.

Избухналата пандемия Ковид-19 оказа негативно въздействие върху икономиката на целия ЕС. В резултат на това от 2020г. се наблюдава значително увеличение на разстоянието между държавите-членки в целия ЕС. Това е обусловено от ръста в различията, който е отчетен между старите държави-членки, а за увеличението при държавите-членки на Еврозоната допринасят и три от новите държави-членки. Най-осезаем спад спрямо средното БВП по паритет на покупателна способност от старите държави-членки генерират: Гърция, Испания, Португалия и Италия, а от новите - Малта, Кипър и Хърватия. Това са държави-членки, при които секторът на туризма, който беше един от най-засегнатите в ЕС, има значителен дял в БВП, съответно за 2019г. около 25% за Хърватия, 20% за Гърция, 17% за Португалия, 15% - Малта, 14% - Испания, 13,5% - Кипър и 11% - Италия¹¹.

Значителен спад генерират и Германия, Австрия, Франция, които също се оказаха силно засегнати от затварянето в резултат на Ковид-19. Това се дължи на първо място на намаляване вноса на производствени фактори, особено от Китай, затварянето на определени групи дейности от сектора на услугите и намаляването на работната сила (поради здравни причини или гледане на деца). От друга страна, това е обусловено от намаляване на потреблението в резултат от спада в износа и намалялата възможност за потребление (Jusot F., Wittwer J., 2022). Секторът на услугите, който беше най-силно засегнат от Ковид-19, има важна роля в икономиките им, като на него се падат 60% от БВП при първите две, а при Франция съответно - 70%¹². Като дялът на туризма в БВП на тези страни е: за Германия и Австрия около 11%, а за Франция - 8%. Освен туризма в Австрия и Германия най-голям спад в сферата на услугите отчита и транспортът, а във Франция - секторите на строителството и транспорта (Insee, 2021).

В производствения сектор също се наблюдава спад за всяка от разглежданите държави в резултат на намалялото търсене. Дялът на производствения сектор в БВП за Германия е 20%, за Австрия около 16% и за Франция около 11%¹³. В резултат на Ковид-19 във Франция значителен спад се наблюдава при производството на електронно и ИТ оборудване, машини, транспортно оборудване и промишлени стоки (Insee, 2021). Автомобилният сектор също беше засегнат във Франция, в резултат на което производството на автомобили е редуцирано с 39,5% през 2020г. спрямо 2019г. През следващите 3 години се наблюдава подобрение, което обаче не е достатъчно да възстанови нивото на производството регистрирано преди пандемията, като съответно за 2023г. спрямо 2019г., то е все още под 30%¹⁴. В Австрия съответно е отчетено най-значително намаляване в производството на машини и бизнес оборудване (WIFO, 2020). Най-засегнати в Германия в резултат на Ковид-19 са: автомобилостроенето, машиностроенето, химическата и електрическата промишленост. Германия е един от световните лидери в автомобилния сектор и е най-големият пазар в ЕС по отношение на производство и износ на автомобили (GTAI, (2024) The Automotive Industry in Germany). Съответно

¹¹ Данни Statista: <https://www.statista.com/statistics/1228395/travel-and-tourism-share-of-gdp-in-the-eu-by-country/>

¹² Данни World Bank: <https://wdi.worldbank.org/table/4.2#>

¹³ Данни World Bank: <https://wdi.worldbank.org/table/4.2#>

¹⁴ Данни: International Organization of Motor Vehicle Manufacturers, <https://www.oica.net/category/production-statistics/2020-statistics/>

секторът генерира приблизително една четвърт от приходите на германската индустрия. В резултат на Ковид -19 производството на автомобили е намаляло през 2020г. с 24,4%¹⁵ спрямо предходната година. Тази тенденция към спад се запазва и през следващата 2021г., а през 2022 вече се наблюдава лек ръст в производството. Независимо от това, през 2023г. производството на автомобили в Германия все още е с 12% по-ниско в сравнение с отчетеното през 2019г. преди Ковид-19.

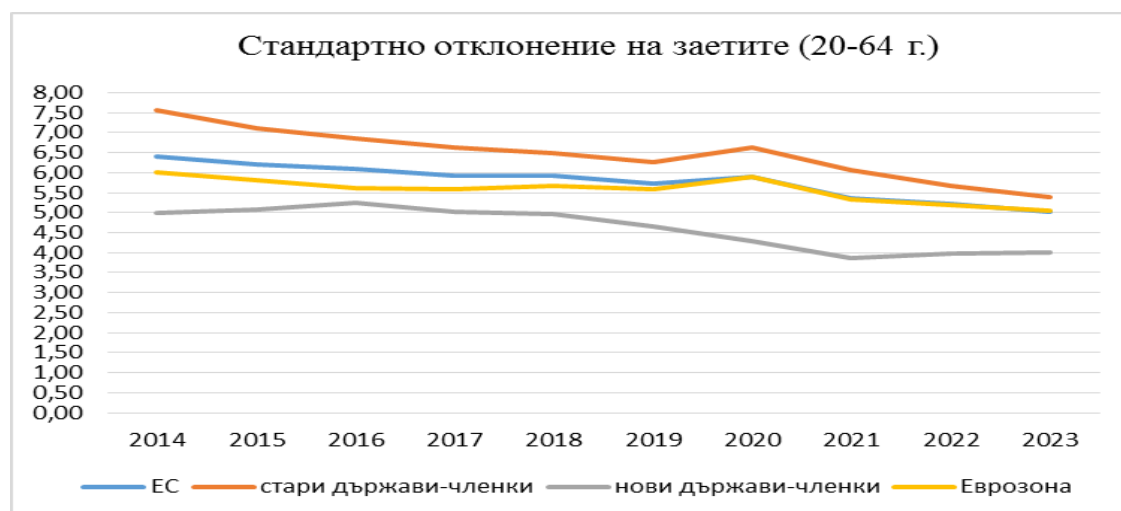
През 2021г. вече се наблюдава подобряване на икономическото състояние при всички държави-членки. Това е резултат от премахване на ограниченията на пътуване и постепенното облекчаване на ограничителните мерки въведени в резултат на Ковид-19, заедно с правителствените мерки и тези въведени от ЕС в подкрепа на икономиките на всички държави-членки.

При кривата на стандартното отклонение на заетите от 20 до 64г. можем да видим на Фигура 2 тенденция към спад на различията между държавите-членки на ЕС почти през целия деветгодишен период. Единствено при новите държави-членки се наблюдава за един кратък начален момент увеличаване на различията, това е свързано с ниското ниво на заетост, което Румъния поддържа съчетано с растящото ниво на заетите при останалите нови държави-членки. До края на разглеждания период през 2023г. само Румъния от новите държави-членки не успява да достигне до поставената цел от 75% заетост, заложили в политиката на сближаване за програмния период 2014-2020г. Това е резултат от отчетения почти постоянен растеж на този показател при новите държави-членки, получили финансиране от политиката на сближаване, и е съчетано с увеличилата се икономическа активност на тези догонващи държави-членки на ЕС.

Пандемията от Ковид-19 оказва безпрецедентно въздействие и върху пазара на труда на ЕС. Почти всички държави-членки бяха засегнати в определена степен и регистрираха спад в заетостта през 2020г., което намира отражение във Фигура 2, където можем да видим увеличаване на стандартното отклонение между държавите-членки на ЕС. Докато предходната финансова криза 2008-2012г. засегна основно производствения и строителния сектор, то кризата възникнала в резултат на Ковид-19 засегна главно секторите на туризма, развлеченията и изкуствата. Друга причина за различното въздействие на пандемията върху заетостта е възможността за дистанционна форма на работа. До средата на 2020г. близо 50% от работната сила на ЕС е преминала изцяло или частично към дистанционна работа. Тази опция не е достъпна за всички, а от нея успяват да се възползват основно високообразованите и тези в градските райони (Eurofound, 2021). Тоест техните работни места са сравнително защитени от негативното влияние на Ковид-19, за разлика от нискоквалифицираните и попадащи в провинциите работници.

---

¹⁵ Данни: International Organization of Motor Vehicle Manufacturers, <https://www.oica.net/category/production-statistics/2020-statistics/>

Фигура 2. Стандартно отклонение на заетите (20-64г.)

Източник: Eurostat:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSI_EMP_A/default/table?lang=en

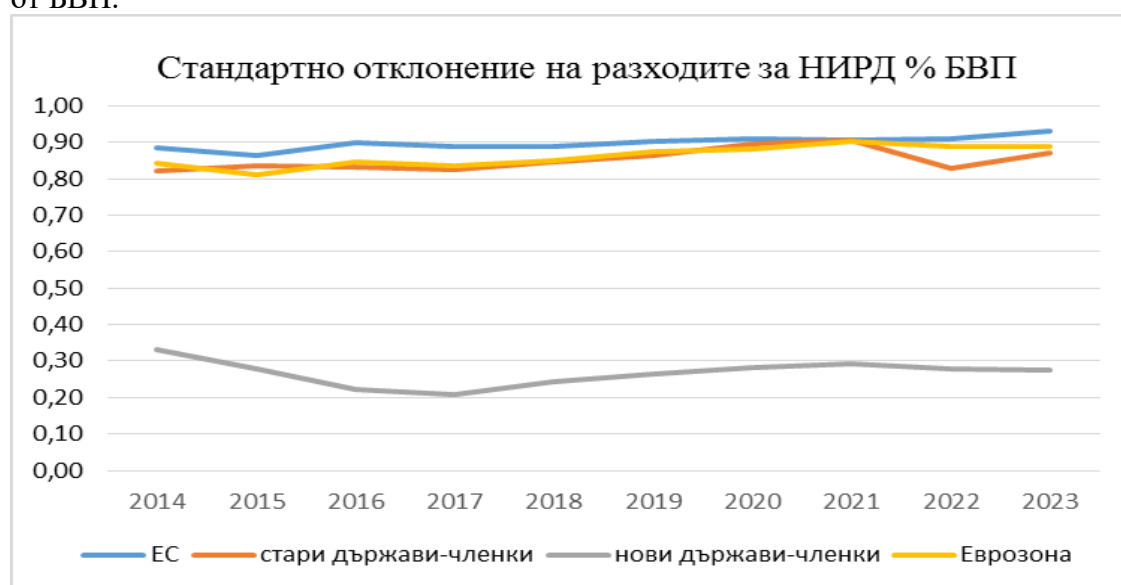
Най-голямо увеличение в различията е отчетено при старите държави-членки. В частност за това допринесоха спадовете, които регистрират четири от държавите, които бяха едни от най-силно засегнатите от затварянето в резултат на Ковид-19: Гърция, Италия, Испания и Португалия. Съответно през 2020г. Гърция и Италия отчитат най-ниско ниво на процента на заетост за всички държави-членки на ЕС, съответно 58,3% и 61,9%. Още средата на 2021г., когато повечето от мерките за ограничаване на Ковид-19 са премахнати, растежът на заетостта започна да се възстановява в тези държави и в края на същата година успяват да достигнат предпандемичните си нива. Това е повлияно от силното търсене на туристически услуги, което е отчетено през 2021г.

За по-слабото негативно влияние на Ковид-19 върху заетостта в отделните държави-членки, допринесоха на първо място предприетите от ЕС мерки за финансова подкрепа, включително инструмента „Подкрепа за смекчаване на рисковете от безработица при извънредни ситуации“ (SURE) (Eurofound, 2021). На второ място, различните мерки, които държавите-членки на ЕС въведоха за минимизиране на последиците върху заетите. Една четвърт от работниците от ЕС се възползваха от схеми на работа за съкратено работно време, а голяма част от работещите преминаха в дистанционна форма на работа, както споменахме по-горе.

При разходите за НИРД % от БВП се забелязва на Фигура 3, макар и невисоко, ниво на увеличаване на различията между държавите-членки на ЕС и Еврозоната. Независимо от увеличаването с 6% на средното ниво на разходи за НИРД като процент от БВП, което е отчетено през 2023г. спрямо 2014г., средното ниво на ЕС остава под заложеното от политиката на сближаване на ЕС в програмния период 2014-2020г в размер на 3%. Увеличаващи различия се отчитат както при старите държави-членки, така и при новите държави-членки на ЕС.

Новите държави-членки на ЕС продължават да отчитат ниско ниво на този показател. Почти половината от тях за разглеждания период отделят под 1% от

БВП за НИРД – Кипър, Малта, Латвия, Румъния, България¹⁶. Не може да не бъде отчетен фактът, че при Кипър и Малта един от най-важните сектори е на туризма и именно това обуславя не толкова важното значение на инвестициите в НИРД (Karczewska, M., 2013). Друга част от новите държави-членки успяват да поддържат почти стабилно ниво над 1% на коефициента на НИРД интензивност, а Полша, Унгария, Чехия, Словения и Естония достигат нива от почти 2%, в резултат на нарастващото ниво на финансиране на НИРД от частния сектор. Това увеличаващо различие, което съществува при тях, може да бъде наблюдавано най-ясно след 2017г., когато е отчетено значително увеличаване на стандартното отклонение на разходите за НИРД % от БВП помежду им. Догонването на тези страни спрямо старите държави-членки на ЕС е сравнително бавно и все още голяма част от новите държави-членки са далеч от постигането на заложените в политиката на сближаване 3% разходи на НИРД от БВП.

Фигура 3. Стандартно отклонение на разходите за НИРД % от БВП

Източник: Eurostat:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_09_10/default/table?lang=en

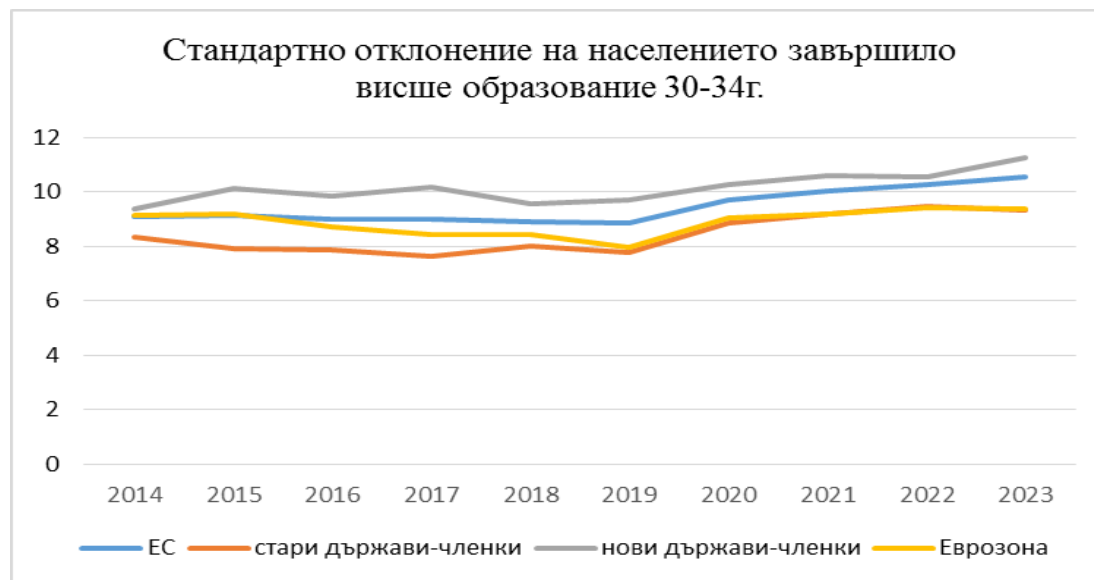
И при старите държави-членки на ЕС се наблюдава тенденция към увеличаващо се ниво на различия. Преобладаващата част от държавите регистрират през разглеждания период почти трайно високо ниво на процента на разходи на НИРД спрямо БВП около и над 3%. За разлика от Гърция, Испания и Португалия, които през целия период отчитат под 2% разходи за НИРД спрямо БВП, под средното за ЕС за целия разглеждан период. Тези държави-членки се характеризират с по-висок принос на правителствения сектор във финансирането на НИРД, държавите провеждат по-подкрепяща НИРД политика и правителственият сектор има най-висок принос във финансирането на НИРД. При останалите стари държави-членки, отчитащи най-високи нива, движещата сила за увеличаващите се разходи за НИРД се дължи на високия дял, който има частният сектор. Това е обусловено от факта, че частният сектор има по-голяма възможност да инвестира в НИРД, когато има

¹⁶ Не може да не бъде отчетен фактът, че при Кипър и Малта един от най-важните сектори е на туризма и именно това обуславя не толкова важното значение на инвестициите в НИРД.

добра възвръщаемост, а от друга страна, на ограничената възможност, която има правителственият сектор да насочи ресурси към тази сфера, породени от съществуващата алтернативна цена, изразяваща се в намаляване на разходите в други направления на публичната политика (Стефанова, К., 2021). Сближаването на НИРД, което регистрират държавите-членки на ЕС през 2021г., се дължи на възстановяването на БВП след отчетения спад през 2020г. в резултат на Ковид-19.

Кривата на стандартно отклонение на населението на възраст 30-34г., които са завършили висше образование, отчита макар и слабо сближаване между държавите-членки на ЕС в периода от 2014г. до 2019г., както може да бъде видяно на Фигура 4. Това е резултат от увеличаване на процентния дял при всички държави-членки на ЕС. За конвергенция до голяма степен допринасят новите държави-членки, при които се забелязва сравнително догонване спрямо дела, който имат старите държави-членки на ЕС. За целия разглеждан период по-голяма част от тях успяват да достигнат целта от 40% завършили висше образование на възраст 30-34г., което е заложено в програмния период 2014-2020г. от политиката на сближаване. Държавите, които не успяват да изпълнят тази задача са: България, Хърватия, Чехия, Унгария и Румъния. Румъния през целия деветгодишен период се позиционира най-долу по този показател, като процентният дял на завършилите висше образование на възраст 30-34г. е малко над 20%. Това може да бъде обяснено от слабото участие във висшето образование, високия процент на отпадналите от висшето образование и в определена степен за това допринася емиграцията¹⁷. В резултат на всичко това за целия разглеждан период се забелязва намаляването на конвергенцията в тази група от страни-членки на ЕС.

Фигура 4. Стандартно отклонение на населението завършило висше образование 30-34г.

Източник: Eurostat:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_ifse_03/default/table?lang=en

¹⁷ European commission: <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor/bg/>

При старите държави-членки също се отчита в определена степен конвергенция в резултат на плавното нарастване на горепосочената променлива в периода до 2019г. След 2019г. е регистрирана дивергенция, в резултат на увеличилото се различие между тях. На първо място, това е предопределено от значителното увеличение, което регистрират в периода 2019г. -2023г. част от скандинавските страни и успяват да достигнат ниво около 50% на завършилите висше образование в тази възрастова група. От останалите държави-членки най-голям ръст се наблюдава при Люксембург, която за 2020г. спрямо 2019г. е увеличила процента на завършилите висше образование на възраст 30-34г. с 10% и стойността на показателя варира малко над 60%. На второ място, причина за увеличаването на различията е обусловено от факта, че независимо от темпа на постоянно нарастване на показателя, Италия се нарежда на предпоследно място в целия ЕС. За целия деветгодишен период Италия не успява да достигне дори ниво от 30% на завършилите висше образование на възраст 30-34г. За това допринася високото ниво на отпадане на студентите и сравнително дългата продължителност на обучението в Италия¹⁸.

Заключение

Конвергенцията от теоретична гледна точка е очакван ефект, но при нехомогенна интеграция на държавите-членки се предвижда и протичането на противоположни процеси на дивергенция. Именно поради този факт ЕС провежда своята целенасочена политика, с която да способства за сближаване между държавите-членки спрямо техното икономическо и социално развитие. Важността на процесите на конвергенция за обединението може да бъде открита във факта, че „икономическата интеграция се развива толкова по-успешно, колкото по-високо и по-близко е равнището на икономическо и социално развитие на страните партньори“ (Маринов, Савов, Маринов, Хаджиниколов, Кръстев, & Славова, 2004).

За разглеждания деветгодишен период наблюдаваме в определена степен засилване на процесите на конвергенция в Съюза спрямо БВП на глава от населението по паритет на покупателна способност и заети на възраст 20-64г. в резултат от догонването на новите държави-членки. Избухналата пандемия на Ковид-19 оказва негативно въздействие върху всички държави-членки на ЕС и способства за развитието на процеси на дивергенция между тях. За това увеличаване на различията допринесоха до голяма степен старите държави-членки, като Италия, Испания, Гърция и Португалия бяха сериозно засегнати и при предходната глобална финансова криза, прераснала в европейска дългова криза.

Независимо от целенасочената политика на сближаване спрямо разходите за НИРД процент от БВП и завършили висше образование на възраст 30-34г., темповете на растеж на новите държави-членки се оказват недостатъчни. Нито една от тях не успя да достигне поставената цел от 3% на разходи за НИРД от БВП, а България, Хърватия, Чехия, Унгария и Румъния все още са далеч от достигането на нивото от 40% завършили висше образование на възраст 30-34г. В резултат на това за разглеждания период се наблюдава развитието на процеси на дивергенция. Това разкрива необходимостта от преосмислянето на политиката на ЕС, националните политики и извършване на структурни

---

¹⁸ European commission: <https://education.ec.europa.eu/about-eea/education-and-training-monitor>

промени, които да допринесат за подобряването на горепосочените показатели, които от теоретична гледна точка се очаква да способстват растежа на икономиките на новите държави-членки.

Използвани източници

1. Арбатова, Н. (2022) Миграционная угроза безопасности ЕС: предрассудки и реальности, Мировая экономика и международные отношения, Т. 66, № 2, с. 61-70.
2. Глущенко, К. (2012). Мифы о бета-конвергенции. Журнал Новой экономической ассоциации, 4, 26-44.
3. Илиев, Д., Илиева, Д., Трифонова, Д. (2017). Изследване на процесите на интеграция и диференциация в Европейския съюз. Алманах научни изследвания. Управление на знанието, информацията и икономическия растеж, 24(7).
4. Институт за икономически изследвания към БАН (2020). Макроикономически последици от борбата с Covid-19: Експресни оценки, изводи и прогнози към 12.04.2020г., Източник: <https://www.iki.bas.bg/3-scenarii-a-za-makroikonomiceskite-posledstviia-u-nas-ot-borbata-s-covid-19-0>
5. Кирилова, С. (2012). Изследване за степента на номинална и реална конвергенция между държавите от Европейският паричен съюз в периода 1999-2010 г. Научни трудове на УНСС, 3, 159-198.
6. Либман, А. (2006). Роль экономической интеграции и дезинтеграции на Постсоветском пространстве: количественный анализ. Проблемы прогнозирования, 5, 58-72.
7. Маринов, В., Савов, М., Маринов, М., Хаджиниколов, Д., Кръстев, С., & Славова, М. (2004). Европейска икономическа интеграция, Трето преработено и допълнено издание. София: УНСС.
8. Пиримова, В. (2001). Растеж, цикличност, конюнктура. София: УНСС.
9. Петракос, Й., & Арванитидис, П. (2008). Фактори, определящи икономическия растеж. Икономически алтернативи, 1, 49-69.
10. Политика на сближаване на ЕС 1988-2008г.: Инвестиция в бъдещето на Европа, inforegiopanorama. (2008). inforegiopanorama, бр. 26, 1-36. Свалено от <https://op.europa.eu/bg/publication-detail/-/publication/5cfc6d57-8430-432a-8dc3-e33919c6b969>
11. Райзберг, Б. А., Лозовский, Л. Ш., & Стародубцев, Е. Б. (2011). Современный экономический словарь, 6-е издание. Москва: ИНФРА-М.
12. Стефанова, К. (2021) МОДЕЛИ НА ФИНАНСИРАНЕ НА НАУЧНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКАТА И РАЗВОЙНА ДЕЙНОСТ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ: КЛЪСТЕР АНАЛИЗ, Научни трудове на УНСС, том 5, 173-187.
13. Трифонова, Д. (2017) Изследване на процесите на интеграция и диференциация в Европейския съюз, дисертация.
14. Abrhám, J., Vošta, M. (2022) Impact of the COVID-19 Pandemic on EU Convergence, Risk Financial Manag, Volume 15, Issue 9, 384.
15. Aghion, P., & Howitt, A. (1992). Model of Growth through Creative Destruction. Econometrica, 60(2), 323-351.
16. Barro, R., & Sala-i-Marti, X. (1992). Convergence. The Journal of Political Economy, 100(2), 223-251.

17. Eurofound (2021), COVID-19: Implications for employment and working life, COVID-19 series, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
18. European Commission (2024) Transport in the European Union: Current Trends and Issues, Източник: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d8a8fbfe-32b4-11ef-a61b-01aa75ed71a1>.
19. Farole, T., Storper, M., & Rodríguez-Pose, A. (2011). Cohesion policy in the European Union: growth, geography, institutions. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 49(5), 1089-1111.
20. Felipe, J. (1999). Convergence, Catch-up and Growth Sustainability in Asia: Some Pitfalls. *Oxford Development Studies*, 28(1), 51-69.
21. Ghosh, S., & Faber, G. (2010). Economic Integration in Europe and Income Divergence over EU Regions (1995-2006). *Koopmans Research Institute Discussion Paper Series* 10-19, 2-29.
22. Grossman, G., & Helpman, E. (1990). Trade, Knowledge Spillovers, and Growth. *NBER working papers series*, No.3485, 1-12.
23. GTAI (Germany trade & invest) 2025, Източник: <https://www.gtai.de/en/invest/service/publications/the-automotive-industry-in-germany-64580>
24. Hammouda, H. B., Karingi, S. N., Njuguna, A. E., & Jallab, M. S. (2007). Why doesn't Regional Integration Improve Income Convergence in Africa? *UNECA paper*.
25. International Organization of Motor Vehicle Manufacturers, Източник: <https://www.oica.net/>
26. Ismail, N. W. (2008). Growth and Convergence in ASEAN: A Dynamic Panel Approach. *Journal of Economics and Management*, 2(1), 127-140.
27. Jusot, F., Wittwer J (2022) L'impact économique de la crise du Covid-19, *Adsp n117, Réflexions éthiques autour du Covid-19*, 50-52.
28. Karczewska, M. (2013) GROSS DOMESTIC EXPENDITURE ON RESEARCH AND DEVELOPMENT IN GDP OF EUROPEAN UNION COUNTRIES – CHANGES IN TRENDS, *Regional Economy in Theory and Practice*, 121-132.
29. Kim, S. (1998). Economic Integration and Convergence: U.S. Regions, 1840-1987. *The Journal of Economic History*, 58(3), 659-660.
30. Klein, K., Hoy, J., Machlica, G. 2021 THE IMPACTS OF THE COVID-19 CRISIS ON THE AUTOMOTIVE SECTOR IN CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN COUNTRIES, *OECD Economics Department Working Papers*, Източник: https://www.oecd.org/en/publications/the-impacts-of-the-covid-19-crisis-on-the-automotive-sector-in-central-and-eastern-european-countries_a7d40030-en.html
31. Krugman, P. (1980). Scale Economies, Product Differentiation, and the Pattern of trade. *The American Economic Review*, 70(5), 950-959.
32. Krugman, P. (1991). Increasing Returns and Economic Geography. *Journal of Political Economy*, 99(3), 483-499.
33. Lucas, R. (1988) ON THE MECHANICS OF ECONOMIC DEVELOPMENT, *Journal of Monetary Economics* 22 (1988) 3-42
34. Madariaga, N., Montout, S., & Olli, P. (2004). Regional convergence, trade liberalization and agglomeration of activities : an analysis of NAFTA and MERCOSUR cases. Източник: <https://ideas.repec.org/p/mse/wpsorb/bla04069.html>

35. Martin, P., & Ottaviano, G. (1996). Growth and Agglomeration. CEPII, document de travail N96-14, 2-35.
36. Martin, P., & Ottaviano, G. (1999). Growing locations: Industry location in a model of endogenous growth. *European Economic Review*, N43, 43(2), 281-302.
37. Martin, S., Sanz, I. (2001) Real Convergence and European Integration: The Experience of the Less Developed EU Members, IIASA Interim Report, 1-37.
38. Romer, P. (1986). Increasing Returns and Long-Run Growth. *The Journal of Political Economy*, 94(5), 1002-1037.
39. Romer, P. (1990). Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, 98(5), 98.
40. Romer, P., & Mankiw, N. (1992). A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407-437.
41. Samuelson, P. (1948). International Trade and the Equalization of Factor Prices. *Economic Journal*, vol. 58, 58(230), 163-184.
42. Sánchez-Reaza, J., & Rodríguez-Pose, A. (2002). The Impact of Trade Liberalization on Regional Disparities in Mexico. *Growth and change*, 33(1), 72-90.
43. Smit, E., Nacer, E., Sikorski, A., Godard, C., Magdziarz, W. (2023) Social and economic consequences of Covid-19, *Источник: <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>*
44. Solow, R. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94.
45. The French National Institute of Statistics and Economic Studies (2021) The French economy in 2020: a year of upheaval (Insee Analyses N64), *Источник: <https://www.insee.fr/en/statistiques/5395039>*
46. Treaty of Rome. (1957). Свалено от [eur-lex.europa.eu](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0023): <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0023> 2020 and 2021
47. WIFO Publishes Annual Report 2020 (2021) *Источник: [https://www.wifo.ac.at/en/latest-news/news/?filter-topic-keywords\[\]=136272](https://www.wifo.ac.at/en/latest-news/news/?filter-topic-keywords[]=136272)*
48. Zhang, J. (2006). International trade, convergence and integration. Eighth Meeting of the European Trade Study Group, 1-33.

